

Mercè Rodoreda

***Quanta, quanta
guerra...***

CLUB EDITOR

VOLUM LXXXII

Quanta, quanta guerra...

1a edició: desembre de 1980

1a edició en aquesta col·lecció: setembre de 2019

Edició digital: març de 2021

© 2019 Institut d'Estudis Catalans pel text de la novel·la

© 2019 Jaume Coll Mariné pel text del postfaci

© d'aquesta edició: Club Editor 1959, S.L.U.

Coves d'en Cimany, 2 - 08032 Barcelona

www.clubeditor.cat

El retrat de la primera guarda ens ha estat
amablement cedit per la Fundació Mercè Rodoreda.

Disseny d'Àngel Uzquiano

Correcció de Xavier Valls

Producció de l'ebook: booqlab

ISBN: 978-84-7329-270-2

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot realitzar amb el permís dels seus titulars, a part de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO si necessiteu fotocopiar-ne o escanejar-ne fragments.

Mercè Rodoreda

Quanta, quanta guerra...

Amb un postfàci
de Jaume Coll Mariné

CLUB EDITOR
BARCELONA

PRÒLEG

Quanta, quanta guerra... va néixer una tarda al vestíbul de l'antic Publi Cinema on havia entrat a mirar les fotos de la pel·lícula que estaven passant: *El manuscrit trobat a Saragossa* del director polonès Has. Cada fotografia, cada paisatge, cada expressió en el rostre dels actors eren una pura meravella. Una de les pel·lícules més originals, més poètiques, més extraordinàriament fora del món que mai havia vist. Passeig de Gràcia amunt pensava si jo no podria fer una novel·la que arribés al grau de poesia i de misteri d'*El manuscrit trobat a Saragossa*. Havia de crear un personatge i llançar-lo a córrer món. ¿Un vagabund? No. Els vagabunds ja estan acostumats a anar pel món i el món no els sorprèn gaire. ¿Potser un soldat? Hauria de ser un noi encara amb la llet als llavis, que, com als poetes, tot el que veies el deixés sorprès. Agafar-lo en ple desordre de la guerra perquè pogués fer el que volgués i anar on tingués ganes d'anar. Procurar-li aventures amb gent estranya. ¿Per què no una novel·la diguem-ne de guerra amb poca guerra? S'han escrit tantes novel·les sobre la guerra que una més no hauria afegit res a la col·lecció. I potser no hauria sabut fer-la. Repeteixo: ¿per què no una novel·la amb poca guerra però amb un fons continuat de guerra? Antonin Artaud comença el seu *Heliogàbal* així: "Hi ha, al voltant del cadàver d'Heliogàbal, el Déu solar, sacerdot del Sol vestit de porpra, vingut del Sol a l'Imperi Romà, mort sense tomba, degollat per la seva policia a les latrines del seu palau, una intensa circulació de sang i d'excrements." Al voltant de la gent de la meva època hi ha una intensa circulació de sang i de morts. Per culpa d'aquesta gran circulació de tragèdia, en les meves novel·les, potser alguna vegada involuntàriament, poc o molt, la guerra hi surt.

Al cap de dos o tres anys d'aquella tarda al Publi Cinema, tot llegint la cartellera d'espectacles, vaig veure que al cinema Ars feien *El manuscrit trobat*

a Saragossa. Necessitava tornar-lo a veure. Me n'hi vaig anar l'endemà a primera hora de la tarda amb el cor palpitant. La taquilla encara estava tancada. A l'entrada hi havia un senyor, no sé si l'amo o el gerent de l'Ars. Vaig donar un cop d'ull a les fotos i vaig veure anunciada una pel·lícula francesa, insubstancial, que ja havia vist feia temps a París. Vaig sortir al carrer a mirar el gran cartell de damunt del portal. Res. Ni rastre del *Manuscrit*. Em vaig atrevir a preguntar al senyor de l'entrada: ¿que no fan *El manuscrit trobat a Saragossa*? “Avui hem canviat el programa. Ara, que no ha perdut gran cosa. ¿Oi que la pel·lícula es diu *El manuscrit trobat a Saragossa*? Doncs Saragossa no hi surt.”

★

Vaig començar a escriure *Quanta, quanta guerra...* al cap d'un any d'haver sortit al carrer *Mirall trencat*. S'havia de dir *El soldat i les roses*. Fa pocs mesos, endreçant papers, vaig trobar un petit esquema que no recordava. “El protagonista es dirà Manuel. Descriure minuciosament la seva cara, totes les expressions de la seva cara. Cada gest. La manera de caminar, la manera de moure els braços, la manera d'assenyalar amb un dit les petites coses que el corprenen. La manera de dormir, la manera de riure. Tot ell exacte com la seva mare i tot, en ell, exacte com la seva mare. A l'acabament fer-li descriure la cara de totes les dones que haurà anat trobant pel camí i que l'hauran atret. Les cares que només haurà vist un moment, les cares que l'hauran fascinat, les cares que l'hauran enamorat i que seran la de la seva mare. La d'ell. Un malson. Tindrà l'obsessió de les roses. Al mig de cada rosa la cara de l'última dona. I a la darrera pàgina, en el moment de morir —perquè el matava d'un esquix de metralla—, li donaré el benestar absolut per haver pogut veure tantes muntanyes, tants i tants camins, tantes i tantes argelagues i tantes romegueres.” I, naturalment, Manuel havia de ser un soldat voltat de tanta guerra com es vulgui.

Quanta, quanta guerra... l'he escrita tres vegades de dalt a baix. Això sol ja fa unes quatre-centes pàgines. Si comptem que abans de passar-la en net

cada pàgina ha estat escrita, almenys, tres o quatre vegades, ens trobem amb un nombre bastant considerable de pàgines; per això passo tants anys per acabar una novel·la. Com que des de sempre he tingut el cervell bastant ennuolat, les idees no se m'acuden de pressa; vénen, generalment, tot fent camí. I el camí mai no és dret, fa tortes i tortes i està ple de brolla; per fer-lo transitable i ben desbrossat no paro d'escriure i d'anar llençant paper i més paper a la santa paperera. És lluny aquell temps en què em pensava que, per escriure una novel·la, bastava saber català i saber escriure a màquina.

★

També m'hauria agradat fer una novel·la descrivint ben detalladament màquines de guerra com va fer Kafka amb la màquina infernal del seu conte "La colònia penitenciària". Però m'hauria estat tan difícil que no l'hauria vista acabada ningú. Encallada per sempre.

★

Explicaré les fonts d'uns quants capítols.— El somni que pertorba la vida del senyor de la casa vora el mar, ve de lluny. A finals de l'hivern de l'any 1971, vaig haver d'anar a Viena a fer companyia a un malalt molt greu. A mitjanit del primer dia d'haver arribat, sortia de l>Allgemeine Krankenhaus der Stadt Wien-Universitäts Kliniken. No es veia ànima vivent. Anava pel carrer Garrison i no sé com va anar que tot d'una vaig trobar-me davant de la Votivkirche que encara no sabia com es deia. Vaig tornar enrera cap al carrer Garrison i caminant caminant em vaig trobar a la plaça Roosevelt. Després va venir el carrer Lazaret. Sabia que havia d'anar avall i no parava d'anar amunt. La casa dels amics on m'estatjava era a l'altra banda de Viena, a la vora del Belvedere. S'havia aixecat el vent. Desorientada, em vaig trobar a dintre d'un gran parc entre edificis molt grans. Palaus separats els uns dels altres que un excés de vegetació i les grans arbredes centenàries a penes em deixaven veure. El vent cada vegada era més fort. Les branques

gemegaven. Un moment vaig tenir la sensació que no sortiria mai més d'allà dintre, que no hi havia camí que menés en alguna banda. Estava al mig d'una ciutat morta. No passava un cotxe, no passava un tramvia ni una persona, no es veia ni una mica de cel. I quan l'angoixa m'ofegava em vaig adonar que tot allò ja ho coneixia. Venia d'un somni que havia tingut feia anys. Un somni que venia de qui sap quines profunditats de la meva consciència. En el somni hi havia una ciutat poc coneguda, un parc sense sortida, palaus desconeguts, i, dintre meu, les mateixes ganes de xisclar. El somni l'havia tingut a París, podia recordar-ho, la nit de la primera tarda que havia anat a passejar pel jardí del Luxemburg. Aquells palaus de Viena, la Rathaus, la Universitat, el Parlament i els Museus, no m'eren estranys. És coneguda aquesta sensació de trobar-te en alguna banda on ja havies estat anteriorment. Em vaig asseure en un graó del Museu d'Història Natural, morta de fred i de cansament, fins que es va fer de dia. El somni del senyor de la casa vora el mar té les arrels en aquella meva nit de Viena.

Potser he escrit el capítol de l'ermità perquè sempre m'ha interessat la psicologia dels sants, tot i que no m'he dedicat gaire a aprofundir-la. El sant, en el seu renunciament, tant com dirigir la seva passió, tota la força de la seva ànima, cap a Déu, busca desesperadament sense saber-ho la seva unitat, el seu equilibri total, les seves constel·lacions interiors. El reialme de Déu que de sempre porta a dintre.

La defensa de Caïn pel pescador en el capítol "Després" ve del poema de Baudelaire "Caïn et Abel". I d'altres lectures que ara no recordo. I de la meva curiositat pel personatge.

El meu avi, Pere Gurguí i Fontanills, m'explicava vides de sants que treia de la Llegenda Daurada. També m'explicava contes: el del pastor amb ales. "En un país de la fi del món, en una vall desconeguda, hi havia un pastor que pasturava el seu ramat. A la nit, mentre dormia, a ell i a totes les seves ovelles els sortien ales. Ales petites. I ell i ovelles es posaven a volar per damunt de la vall fins a la matinada." El meu avi anava a missa cada diumenge. Fins que va començar a endur-se'm a mi. De vegades anàvem a la Bonanova, de vegades als Josepets. A la Bonanova hi anàvem pel carrer de Sant Gervasi. Als Josepets pel carrer de Pàdua o pel carrer de Septimània.

De tornada comprava els dolços a la pastisseria que hi havia a la plaça dels Josepets. Jo, a missa, m'hi avorria sobiranament. Aixeca't. Agenolla't. Senya't. Abaixa els ulls. Un dia em vaig atrevir a estirar el meu avi per la màniga, es va decantar cap a mi i vaig dir-li baixet: m'avorreixo. El m'avorreixo es va convertir en una mena de cançó. Fins que un dia en arribar a casa se'm va asseure a la falda i va sortir l'àngel de la missa. Era molt alt, amb el cap tocava el sostre, les puntes de les ales tocaven les parets. No se'l podia veure gaire bé perquè era tot just una ombra amb una mica de llum al voltant. De la cara només se li veien els ulls: daurats. "És un misteri com pinta el terra de l'església de color blau i de color carmesí. Com si els daus amb què la va enrajolant es fessin sols per la gràcia de Déu." Després d'haver-me fet creure en l'àngel de la missa, quan hi anavem, ja no m'avorria tant. De petita vivia meravellada.

Durant molts anys, sempre que de Ginebra baixava a Barcelona, no deixava mai d'anar a saludar els amics Carles Riba i Clementina Arderiu. En una d'aquestes visites en Riba em va preguntar si em seria gaire difícil de procurar-li les obres completes de Teilhard de Chardin. La meva pròxima anada a Barcelona va ser per portar a Riba el que m'havia demanat. I jo també vaig regalar-me Teilhard de Chardin així que vaig tornar a Ginebra. A l'acabament d'aquest llibre hi ha la influència de la missa damunt del món de Teilhard de Chardin. D'un fragment: "El sol acaba d'il·luminar, allà baix, la franja extrema de l'orient. Una vegada més, sota l'estesa movent de la fosca, la superfície de la terra es desvetlla, tremola i recomença la seva paorosa tasca. Jo posaré damunt de la meva patena, io Déu meu!, la collita esperada del meu esforç. Abocaré dintre del meu calze la saba de tots els fruits que avui seran esgrunats. El meu calze i la meva patena són les pregoneses d'una ànima llargament oberta a totes les forces que dintre d'un instant s'elevaran de tots els punts del món devers l'Esperit. Aquesta multitud, la immensitat de la qual esgarrafa, aquest oceà humà del qual les

lentes i monòtones oscil·lacions porten la torbació al cor dels creients...” Jo començo una frase al final de *Quanta, quanta guerra...* així: “Des de dalt d’aquesta muntanya amb cresta de núvols i amb fonaments de boira...” etc.

★

Adrià Guinart, el protagonista de *Quanta, quanta guerra...*, és l’antiheroi. M’ha sortit així. Potser perquè no crec gaire en els herois; és a dir, encara que sempre en un lloc o altre hi hagi algun acte d’heroisme, penso que l’heroi, o bé és un home pres de pànic que reacciona per salvar-se d’un perill, o bé és un pobre home que necessita realitzar-se, compensar la seva mediocritat. Els herois antics havien estat criatures no volgudes i abandonades per evitar que s’acomplissin els desastres que els déus els havien predit. Homes amb un destí tràgic empaitats i devorats pels remordiments; les fúries, amb les cabelleres entremesclades amb serps, amb una torxa en una mà i un punyal en l’altra. Sartre convertí els remordiments en mosques. L’home d’avui no és heroic. Li basta sentir-se poderós “perquè ignora que depèn en el seu conscient de la cooperació de l’inconscient, el qual pot arrabassar-li súbitament la frase que es disposava a pronunciar” (C. G. Jung).

★

Al meu Adrià l’impulsa a anar-se’n de casa la seva aspiració de llibertat. D’aquesta llibertat tan cantada —la sola paraula m’emociona— que només mena a un canvi de presó. Potser el desig de llibertat en l’home és, més aviat, una necessitat de justícia.

★

Hauria de parlar del sol però he d’enllestir aquest pròleg de pressa i no sé escriure amb presses. Hauria de parlar de la importància del sol de debò i

del sol de la meva novel·la. Hauria de fullejar vells llibres que m'expliquessin alguna cosa sobre els pobles adoradors del sol. El Sol Déu, ja que tot l'Univers és Déu. Les custòdies daten del segle xv. A partir del segle xvi se'ls donà el nom de "Sols". Són un cercle d'or o de plata voltat de raigs amb el Sant Sagrament al mig de la rodona. Sense el sol no existiríem. El sol serveix per alguna cosa més que per daurar les platges i els balcons.

Bé, he fet aquest pròleg per tal de situar una mica el lector. He posat algunes cartes enlaire. No totes. En *El manuscrit trobat a Saragossa*, Saragossa no hi sortia. En *Quanta, quanta guerra...*, de batalla, allò que se'n diu una batalla, no n'hi ha cap.

★

Encara que no vingui a tomb voldria retre homenatge a tres grans figures que m'han ajudat en la meva feina. Són Jacint Verdaguer, Joaquim Ruyra i Josep Carner. Homes de gran categoria, de molta classe, que van picar pedra a la pedrera de l'idioma i van descobrir-hi vetes d'or. Per aquesta herència els vull significar tot el meu respecte i tot el meu agraïment.

El sueño de la razón
engendra monstruos.

GOYA

What makes me take this trip
to Africa? There is no explanation.

SAUL BELLOW

A great ravel of flights
from nothing to nothing.

D. H. LAWRENCE

PRIMERA PART

I

A mitjanit

Vaig néixer a mitjanit, a la tardor, amb una taca al front no pas més grossa que una llentia. Quan feia enfadar la meva mare, deia, mig girada d'esquena, sembles un Caín. En Josep tenia una cicatriu a la cuixa esquerra, a la part de dintre, en forma de peix, que feia riure. En Rossend, el fill del drapaire que ens deixava l'ase i el carretó per anar a dur clavells al mercat, tenia la punta del nas vermella i feia riure. En Ramon, el fill del carnisser, tenia les orelles punxegudes i feia riure. Jo, no feia riure gens. Si alguna vegada feien pinya contra mi i m'atacaven perquè no volia seguir-los en els seus jocs, els obligava a recular cridant que el dimoni era el meu oncle, que per poder-me conèixer de seguida, encara que estigués barrejat amb altres nois, m'havia marcat el front abans de néixer. Era ros com un fil d'or. A tres anys, com que la meva mare no m'havia fet tallar mai els cabells que em queien atirabuixonats a banda i banda del coll, tothom em prenia per una nena. El dia que la meva mare em va dur a veure el pare Sebastià per fer-me entrar al col·legi, el pare Sebastià, tot mirant-me amb pena, va dir: aquí no prenem nenes. La meva mare es va desfer en explicacions, que li dolia de tallar-me els cabells, tan preciosos, que encara era massa petit i que pelat tindria fred i mentre ella s'explicava, jo, que ja sabia escriure el meu nom, em vaig acostar a la pissarra, vaig agafar el guix i amb blanc damunt de negre vaig escriure en lletres grosses i tortes: Adrià Guinart. El pare Sebastià se'n va adonar de seguida i amb les mans juntes va dir iquin arcàngel!

Vaig entrar al col·legi amb els cabells arranats, desesperat de no tenir-los com abans, i més savi que els altres nens petits. El pare Sebastià em feia

seure al seu costat mentre explicava la Història Sagrada, perquè, assegut en el banc, deia que el molestava la meua manera de mirar, massa de mussol. Teníem una carpeta grossa plena de grans estampes, tancada a l'armari de les llibretes, dels llapis i dels guixos. Mentre ell parlava, jo, sempre jo, amb el punter havia d'assenyalar tot el que anava anomenant: el mar Mort, el bastó de Moisès, les taules de la Llei, l'arbre del bé i del mal, Adam i Eva guarnits amb pàmpols de figuera. Assenyala Salomó. Em moria de vergonya quan havia d'assenyalar el que va perdre la força quan li van tallar els cabells. Assenyala l'àngel anunciador. Amb el lliri florit davant de Maria, ros i amb tirabuixons com jo abans d'entrar al col·legi, amb les plomes de les ales, una llista blava, una llista vermella, l'àngel s'aguantava a mig aire. Amb la làmina del diluvi tots els nens de la classe, fins els més distrets i endormiscats, es revifaven. Mentre seguia amb el punter la volta de colors de l'arc iris, em semblava que volava per entre el verd i el morat, el groc i el rosa... ¿No havia dit el pare Sebastià que jo era un arcàngel? Els arcàngels volaven. Abel i Caín. No respirava. Abel pasturava. Caín llaurava i suava. Somiava Història Sagrada, somiava àngels, somiava sants, em somiava a mi vivint Història Sagrada, travessant deserts i fent rajar aigua de les fonts. El dia que tocava la làmina de la crucifixió, així que arribava al camp de clavells, corria d'una banda a l'altra, m'estirava amunt, tan amunt com podia, de puntetes, per sentir les estrelles que deien, pobret, pobret, no té ales...

★

La casa era vella, l'aigüera feia pudor, l'aixeta degotava. Els dies de vent entrava fred per les escletxes però al bon temps l'olor de les flors es ficava a tots els racons. Els diumenges que el meu pare no tenia ganes d'anar a veure els seus cosins, em duia a passejar. Ens passàvem hores asseguts en un marge i de vegades l'aire duia fils que arrencava al cor de les flors pobres i alguns se m'encastaven a la roba. La gent era tota igual: amb cames, amb cuixes, amb ulls, amb boques, amb dents. Agafat de la mà del meu pare que

era alt i era bo jo anava dret com una bitlla. No sé per què les nenes em feien ràbia, si algun dia en podia agafar una li cargolaria el coll com a un ocell. Prenien l'amor de les mares.

★

Una veïna que treballava a la fàbrica de teixits, tenia una nena. Un dissabte a la tarda va demanar a la meva mare si la hi voldria guardar. Jo estava molt amoïnat: la meva mare m'havia dit que havia anat a comprar una germaneta, que mai més no estaria sol, que tindríem una nena a casa que riuria i ploraria. Quan vaig preguntar-li per què havia comprat una nena i no un nen em va dir que ja havia rebut l'avís que seria una nena. La tarda d'aquell dissabte la meva mare em va dir que havia d'anar a parlar amb algú de la venda dels clavells i em va dir que havia de vigilar la nena de la veïna, que, sobretot, no se li acostés el gat. Així que la meva mare va haver sortit vaig anar a mirar la nena que dormia i el gat que la meva mare havia tancat a la cuina. La nena es deia Mariona, era de color de rosa i duia arracadetes d'or. Estava posada damunt de dues cadires ajuntades. La vaig agafar i la vaig deixar a terra. El gemec que va fer em va tallar la respiració. La vaig començar a despullar com si despullés una nina: fora cosset, fora calcetes, fora draps, fora sabatetes de llana. No li vaig poder treure les arracadetes perquè no sabia com s'obrien. Quan la vaig tenir com un cuc la vaig posar damunt d'una tovallola i la vaig arrossegar estirant la tovallola fins al començament del camp. La claror del sol va acabar de despertar-la. Arrupit al seu costat li mirava les genives pelades, els cabells, tot just quatre i molt prims. Tenia els ulls de color de violeta amb esquitxos d'or. Boig de sentir-me gran al costat d'ella tan petita, vaig anar a arrencar totes les violetes. Només havien de ser violeta els seus ulls. Al mig del camp, entre dos rengles de clavellines, damunt el regueró de l'aigua, li vaig fer un llit de fulles de violeta verdes i rodones. I, amb por de trencar-la, la vaig deixar allí. Un moment, va deixar de respirar, i de seguida, amb un pam de boca oberta van començar els plors. Em van venir ganes d'endur-me-la al terrat i pel tros